

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

שם השיעור: עולמן הרוחני של מצוות האכילה

מעביר השיעור: הרב אוריאל עיטם

חלק א – איסור בשר בחלב:

תרגום אונקלוס על שמות פרק כג פסוק יט

לא תיכלון בשר בחלב:

רש"י על שמות פרק כג פסוק יט

לא תבשל גדי... ובג' מקומות נכתב בתורה א' לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסור בישול (חולין קטו):

טור יו"ד סימן פז

וגדי לאו דוקא דהוא הדין נמי שור שה ועז ולא שנא בחלב אמו ולא שנא בחלב אחרת אלא שדבר הכתוב בהווה.

רמב"ם שמנה פרקים - פרק ו

והוא אמרם "רבי שמעון בן גמליאל אומר, לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לבא על הערוה, אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי".

רלב"ג ביאור המילים על שמות פרק כג פסוק יט

והנה זאת אזהרה נזכרת בתורה בשלושה מקומות בזה המקום ובפרשת כי תשא ובפרשת ראה אנכי וידמה שהיא נזכרה באלה המקומות להודיע הכונה בזאת המצוה מצד הענינים הנלוים לה.

רמב"ם יד החזקה הלכות מאכלות אסורות פרק ט

(א) בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה ואסור בהנאה ... (ב) לא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסר הבשול כלומר ואפילו בשולו אסור ואין צריך לומר אכילתו כמו ששתק מלאסור הבת מאחר שאסר בת הבת:

בספ משנה על הלכות טומאת מת פרק א הלכה ב

דמשמע שלא אסרה תורה לבשל אלא כדי שלא יבוא לאכול ובמת משמע דגילוי מילתא בעלמא הוא שמאחר שמטמא במגע ובאהל ממילא משמע שמטמא במשא.

ספר מורה נבוכים - חלק ג פרק מח

ואמנם איסור 'בשר בחלב' עם היותו מזון עב מאד, בלא ספק, ומוליד מלוי רב, אין רחוק אצלי שיש בו ריח 'עבודה זרה', אולי כך היו אוכלים בעבודה מעבודותיה או בחג מחגיהם. וממה שמחזק זה אצלי - זכור התורה אותו שני פעמים תחילת מה שצויתה עליו עם מצות החג.

רשב"ם:

וגנאי הוא הדבר ובליעה ורעבתנות לאכול חלב האם עם הבנים. ודוגמא זו: באותו ואת בנו ושילוח הקן.

אבן עזרא על שמות פרק כג פסוק יט

אולי היה כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אמו כדרך ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו. גם לא תקח האם על הבנים. ומנהג רוב האדם שאין להם צאן ויקנו החלב בשוק והחלב יהיה מאוסף משיות רבות אולי הקונה הגדי לא ידע אנה אמו והנה אם קנה חלב אולי יש בו מחלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר. וכל ספק שהוא מן התורה לחומרא. והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שהתולדת שוה אז הוא יותר ערב והכתוב דבר על ההווה. והנה קדמונינו ז"ל החמירו להסיר כל ספק. ואסרו בשר בחלב. והשם שנתן להם חכמ' הוא יתן משכורתם שלמה. ועוד אדבר למה הזכיר הכתוב זאת המצוה פעם שנית גם שלישית במקום כל אחד מהם:

רמב"ן על דברים פרק יד פסוק כא

... שלא נהיה עם אכזרי לא ירחמו שנחלבו את האם ונוציא ממנה החלב שנבשל בו הבן ואף על פי שכל בשר בחלב יכנס בלאו הזה, כי כל מינקת תקרא אם וכל יונק יקרא גדי, והוא דרך הבישול, והנה בכולם אכזריות.

הראי"ה קוק חזון הצמחונות כב (אפיקים בנגב, פרק י):

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

בב. בידעך כי הבשר והחלב ביחש תיקון המאכל הם כל כך רחוקים, כ"כ מתועבים, עד כדי איסור הנאה בישול ואכילה, תכיר בבא מועד כי חיי החי לא נוצרו בעבור קיבתך התאווית, והחלב עקרו נועד להיות למזון למי שעבורו בא הטבע למלא את תפקידו, כמו שחלב שדי אמך היה לך למבטח בימי הנקתך.

ספר החינוך - מצוה צב

משרשי מצוה זו, לפי הדומה שהוא כענין מה שכתבנו במצות מכשפה, כי יש בעולם דברים שנאסרו לנו תערובתן בסיבת הענין שאמרנו שם, ואפשר שתערובת הבשר עם החלב כמעשה הבישול יהיה סיבת איסורו מן היסוד ההוא. וקצת ראייה לזה לפי שבא האיסור לנו במעשה התערובת אף על פי שלא נאכלנו, שנראה בזה שאין איסורו מחמת נזק אכילתו כלל, רק שלא נעשה פעולת אותו התערובת להרחקת אותו ענין שאמרנו.

רש"י הירש שמות כג יט:

הטעם העומד ביסוד שאר איסורי המאכלות הוא: הימנעות מהשפעות בלתי רצויות, מעוררות או מדכאות, של מאכלים מסוימים, על השכל והרגשות [הראש והלב], כפי שעולה באופן ברור מאזהרות התורה: "אל תשקצו את נפשתיכם", "ולא תטמאו את נפשתיכם" וכדומה. אך בבשר בחלב, אין להעלות על הדעת שהשפעה מוסרית כזאת הבאה כתוצאה מאכילה, היא טעם האיסור. שכן בבשר בחלב נאסרה אף הכנתה של תערובת כזו על ידי בישול, בדומה לאיסור כלאים – הנוהג במינים שונים של הצומח או של בעלי חיים – איסור חרישה בשור ובחמור, ואיסור שעטנז (בשעטנז, ודאי שרק הלבשה אסורה, ולא עשיית בגד כלאים). בכל האיסורים האלה, לא יתכן כלל לומר שיש השפעה ישירה על גוף האדם או על נפשו. יתירה מכך, תערובת בשר בחלב אסורה לא רק באכילה, אשר מתקבל על הדעת שיש בה השפעה כזו; אלא גם בהנאה, שאין מקום לומר שכרוכה בה השפעה כזו. כמו בכלאי הכרם, נאסר כל שימוש בתערובת בשר בחלב. וכדרך שיש למנוע כל שימוש בכלאי הכרם והדבר נעשה על ידי שריפה, כך יש לנהוג עם בשר בחלב על ידי קבורה; ואם הם נשרפו, אסור כל שימוש באפרם... ונראה שעיקר האיסור הוא הכנת תערובת בשר בחלב על ידי בישול, מאחר וכל שלושת האיסורים באים בלשון "לא תבשל".

תיקוני זהר דף צז/ב

אבל עץ הדעת טוב ורע לא אתמר ביה 'למינו', אבל מעורב מין דלא במיניה, ובגיניה אתמר שדך לא תזרע כלאים וכו', שעטנז לא יעלה עליך.

זוהר חלק ב דף קכד/ב

רבי אבא אמר, מה כתיב לעילא מן דא, (שם לד כו) ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אללה"ך לא תבשל גדי בחלב אמו, מאי קא מייירי, אלא דלא לערבא מלה תתאה בעלאה, דלא ינקא סטרא דלבר מסטרא פנימאה, מה בין האי להאי, דא דלבר מסטרא דמסאבא, ודא דלגו בסטרא קדישא. מאן אמו, דא כנסת ישראל דאתקרי אם, בחלב אמו, דלא יניק מהאי סטרא מאן דלא אצטרך...

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת אמור - שנת [תר"ס]

וחלב הוא נקודה שנתבררה מתוך הפסולת. ולכן אסור לבשל בשר בחלב שהנקודה שנתבררה לא יחזירנו לתוך התערובות כי בשר הוא מעורב וסימנך בערב תאכלו בשר.

חלק ב - המינים האסורים באכילה:

משנה מסכת חולין פרק ג:

(ו) סימני בהמה וחייה נאמרו מן התורה, וסימני העוף לא נאמרו. אבל אמרו חכמים, כל עוף הדורס, טמא. כל שיש לו אצבע יתרה, וזפק, וקרקבנו נקלף, טהור. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר, כל עוף החולק את רגליו, טמא:

(ז) ובחגבים, כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפים, וקרסלים, ובנפיו חופין את רבו. רבי יוסי אומר. ושמנו חגב. ובדגים, כל שיש לו סנפיר וקשקשת. רבי יהודה אומר, נשי קשקשין וסנפיר אחד. ואלי הן קשקשין, הקבועין בו. וסנפירין, הפורח בהן:

מדרש תנחומא שמיני - פרק ח:

וכל כך למה כדי שיתן שכר טוב לישראל שמשמרים את המצות... מה איכפת לו בין אוכל טהורות לאוכל נבלות אמר שלמה אם חכמת חכמת לך וגומר הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות וישראל שנא' כל אמרת ה' צרופה למה שיהא מגן עליך.

ספר מורה נבוכים - חלק ג פרק מח:

ודע שאילו הסימנים - רצוני לומר, העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות, וסנפיר וקשקשת בדגים - אין מציאותם סיבת ההתר ולא העדרם סיבת האיסור, ואמנם הם סימן, יודע בו המין המשובח מן המין המגונה:

אברבנאל על ויקרא - פרק יא פסוק א-יב:

ואין הכוונה באלה התנאים, שבעבורם תהיה הבהמה טמאה, כי הם אינם עושים טהרה בעצמם. אבל הכוונה בזה היא, שהם סימנים מורים על היות הבהמה היא טהורה, והעדרם מורה היותה טמאה: והטעם בזה, שהבהמות שיש להם הסימנים האלה, על הרוב בשרם נאות לאכילת האדם. מפני שסבת עלות הגרה היא, שאין לה טוחנות בלחי העליון כדי לטחון מאכלה. ובעבור זה לא תוכל לאכול עצמות, רק עשבים שתבלעם שלמים, וכשיתרכבו בכרס מפני החום הטבעי, מעלה אותם דרך הגרון וטוחנת אותם בלסתותיה ובלועתם שנית. ומיני הבהמות האלו הם שמנות וטובות למאכל האדם, לפי שימצאו מזונם תמיד בכל מקום. גם שמזגם יותר שוה, לפי שהם יזונו מהעשב לח ויבש. ומפני זה לא תהיינה הבהמות האלו אכזריות וטורפות ולא זדוניות.

יונתן ויקרא יא, מב:

כל דמהלך על מעו' וכל דמהלך על ארבע מן חיו'א ועד נדל דמסג' ריגליו בכל ריחשא דרחיש על ארעא לא תיכלונון ארום שיקצא הינון:

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ו

אבן עזרא על ויקרא פרק יא פסוק מב:

גחון - כמו על גחונך תלך:

מושב זקנים על ויקרא פרק יא פסוק מז:

תימה למה לא התיר בשרצים אפילו אחד כמו שהתיר במינים אחרים, וי"ל לפי שע"י נחש אירר פני אדמה, לכך לא התיר אפילו אחד מן השרצים.

מושב זקנים על ויקרא פרק יא פסוק מב:

ד"א וי"ו אריבא, הולך על גחון הוא הנחש שנ' על גחונך תלך, ועל ידו נפלה ו' מתנות טובות שנתן הב"ה לאדם הראשון כדאית' בב"ר, ולכך נגזר לו להיות כמו ו' אריבא, ועתיד הב"ה להחזיר לעתיד.

ספר ליקוטי הלכות יו"ד - הלכות תולעים הלכה ב:

(ב) וזהו בחינת אסור אכילת שקצים ורמשים שהם אסורים משום שרץ השורץ על הארץ דיקא, כי זהו עקר אסורם, כי אלו השקצים השורצים על הארץ הם בחינת זיהמת הנפש ממך ועל פן הם שורצים על הארץ בבחינת נחש עפר לחמו, כי האדמה נתקללה בזה מחטא אדם הראשון שהיה על ידי זיהמת הנפש שהוציאה מינים אלו. כמו שפרש רש"י בפסוק, "ארוכה האדמה בעבורך", תעלה לך דברים ארוכים. ועל פן האסור של תולעים הוא דוקא כשהוא שורץ על הארץ, או אם פרש שזה נקרא גם כן שורץ על הארץ, כי שם עקר זיהמת הנפש בבחינת נחש עפר לחמו כנ"ל.

רש"י על ויקרא פרק יא פסוק מה:

כי אני ה' המעלה אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות דיים ומעליותא היא גבייהו והוא לשון מעלה.

ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת שמני - שנת [תרמ"ז]:

... והיינו שאחר החטא נתערב טוב ורע בכל. אך ע"י התורה ומצות הבדיל לנו השי"ת בין טוב לרע. ואותן המינים שלא נתרברו אסורין לנו כמ"ש במד' לפי שדבקים בחיים כו'. וז"ש המעלה אתכם מארץ מצרים. ובגמ' אמר הקב"ה אלו לא העליתי אלא ע"מ שאין מטמאין בשרצים די כו'. הענין הוא דכ' המעלה לשון הנה כי הנה עיקר הגאולה הוא בנפש שמתקשר בגוף וצריך גאולה שיוכל להיות נפרד מהגשמיות. וביצ"מ ניתן זה הכח לבני"י שיוכלו להפרד מהגשמיות וזה גאולת הנפש... וע"י מינים הטמאים ונטמאתם כו'. שא"י להפרד הנפש מהגוף ע"י איסורים הללו. והתקדשתם והייתם קדושים היינו ע"י הפרישה מהטומאות ומעלין הנפש מהתדבקות הגוף אז נוכל לקבל רוח קדושה ממרום.

חלק ג – מצוות שילוח הקן:

ילקוט שמעוני תורה ילקוט שמעוני על בראשית פרק לב רמז קלא

הצילני נא הצילני נא מיד אחי שבא עלי מכחו של עשו פן יבא והכני אם על בנים ואתה אמרת לא תקח האם על הבנים.

ירושלמי פיהא פרק א הלכה א

השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות מצוה קלה שבקלות זה שלוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם ובשתייהן כתיב והארכת ימים.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף קמב/א

למען ייטב לך בעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימיך בעולם שכולו ארוך.

תיקוני זהר דף בא/א

בכל עץ דא איהו עץ החיים, דאתמר ביה עץ חיים היא למחזיקים בה.